
Tartalomjegyzék [Korunk - 3. folyam, 20. évf. 2. sz. (2009. február)] Címlap EPA[+ betűméret](#) | [- betűméret](#)[stílus 1 \(fehér\)](#) [stílus 2 \(fekete\)](#)

Korunk 2009 Február.**Az ukrajnai oktatáspolitikai a nyelvi asszimiláció szolgálatában****CSERNICKÓ ISTVÁN**

1. Az oktatáspolitikai alakítja egy-egy állam, régió oktatási intézményhálózatának szerkezetét, típusait és sűrűségét, meghatározza az oktatott tartalmakat, az intézmények révén közvetítendő ideológiákat. Az oktatáspolitikai azonban sohasem öncélú: mindig valamilyen társadalmi, gazdasági és politikai célok mentén működik. Hátterében gyakran állnak nemzet- és nyelvpolitikai célkitűzések is. Tanulmányunkban ezt igazoljuk az ukrajnai oktatáspolitikai helyzet nyelvi, nyelvpolitikai vonatkozásainak felvázolásával.

Alkotmánya és nyelvtörvénye értelmében Ukrajna egynyelvű állam (lásd Beregszászi–Csernickó 2007). Az ország azonban a gyakorlatban többnyelvű. Ezt a többnyelvűséget a legtöbb ukrajnai elemző elismeri, ám problémaként értékeli (lásd pl. Lozinskyi 2006. 217.). Az alábbiakban ennek az ukrajnai többnyelvűségnek mutatjuk be néhány sajátosságát, majd azt próbáljuk érzékeltetni, hogyan törekszik a hatalmon lévő ukrajnai elit a nyelvi sokszínűség fokozatos feloldására, a *de jure* és a *de facto* helyzet közötti összhang megteremtésére, s ebben milyen szerepet kap az oktatáspolitikai.

2. A 2001. évi népszámlálás adatai alapján Ukrajna lakosságát anyanyelv szerint a következő csoportokra oszthatjuk (Lozinskyi 2006):

a) *ukrán anyanyelvűek*; ezen belül:

– ukrán nemzetiségű ukrán anyanyelvűek (a magukat ukrán nemzetiségűnek vallók 85 százaléka);

– orosz nemzetiségű ukrán anyanyelvűek (a magukat orosz nemzetiségűnek vallók 4 százaléka);

– ukrán anyanyelvű nemzeti kisebbségek (pl. az ukrainai lengyelek 71, a szlovákok 42 százaléka stb.);

b) *orosz anyanyelvűek*; ezen belül:

– orosz nemzetiségű orosz anyanyelvűek (a magukat orosz nemzetiségűnek vallók 96 százaléka);

– ukrán nemzetiségű orosz anyanyelvűek (az ukrán nemzetiségűek 15 százaléka);

– orosz anyanyelvű nemzeti kisebbségek (pl. az ukrainai beloruszok 62, a tatárok 59 százaléka stb.);

c) *kisebbségek, akiknek anyanyelve és nemzetisége megegyezik* (pl. a magyarok 95 százaléka, a románok és krími tatárok 92 százaléka stb.);

d) *kisebbségek, akik valamely más nemzeti kisebbség nyelvét tekintik anyanyelvüknek* (pl. a kárpátaljai cigányok 62 százaléka a magyar nyelvet; lásd Molnár 2004. 120–121; ez az ukrainai cigány nemzetiségűek 18 százaléka; lásd az 1. táblázatot).

A független Ukrajna történetének 2001-ben rendezett első népszámlálási adatai szerint az ország lakosságának nemzetiségi és anyanyelvi összetétele között jelentős különbség figyelhető meg:

a) nemzetiségi szempontból a lakosság 77,82 százaléka ukrán, 17,28 orosz, 4,90 pedig egyéb nemzetiségű;

b) ezzel szemben anyanyelv alapján Ukrajna lakosainak kétharmada (67,53%) ukrán, csaknem harmada (29,59%) orosz, 2,88 százaléka pedig egyéb anyanyelvű (lásd a 2001. évi census hivatalos adatait a <http://www.ukrstat.gov.ua> honlapon).

Ha a nemzetiségi és anyanyelvi adatok mellé még egy mutatót figyelembe veszünk, akkor tovább árnyalódik Ukrajna nyelvi képe. Ez az adat az országban különböző nyelveken tanulók aránya. A 2003/2004. tanévben az ukrainai iskolások 75,05 százaléka tanul ukrán nyelven, 23,89 oroszul, s mindössze 1,06% azok aránya, akik egyéb nyelven sajátíthatják el a tananyagot. Vagyis:

a) többen tanulnak ukránul, mint amennyi ukrán anyanyelvű polgára van Ukrajnának, de kevesebben, mint amennyien ukrán nemzetiségűnek vallották magukat;

b) kevesebben tanulhatnak oroszul, mint amekkora az orosz anyanyelvűek aránya az országban, ám jóval többen, mint amennyi az orosz nemzetiségű lakosok aránya;

c) bár a nem ukrán/orosz nemzetiségűek aránya közel öt százalék, a kisebbségi nyelveket anyanyelvként beszélőké pedig csaknem három százalék, mindössze minden századik gyerek (az iskolások egy százaléka) tanulhat nem ukrán/orosz nyelven Ukrajnában.

3. Az ukrán állami nyelvpolitika szeretné az ország nyelvi képét összhangba hozni a kodifikált jogi helyzettel. Kimondatlanul az a cél, hogy Ukrajna középtávon gyakorlatilag egynyelvű, mégpedig ukrán nyelvű állammá váljék. Ennek eléréséhez ideális eszközt látnak az oktatásban. Az alábbi néhány példa véleményünk szerint igazolja, hogy az oktatáspolitikát ilyen nemzet- és nyelvpolitikai célok érdekében aktivizálták.

Ukrajna elnöke 2008. március 20-án N 244/2008 számmal kiadott, az ukrainai oktatás minőségének javítását célzó rendelete 8. pontja értelmében többek között úgy kell kielégíteni a nemzeti kisebbségek oktatási igényeit, hogy a kisebbségi nyelven oktató iskolákban bizonyos tárgyakat ukránul kell oktatni. A dokumentumban a kisebbségek anyanyelvi oktatásának helyzete fel sem merül. Az oktatási tárca vezetőjének, Ivan Vakarcsuknak 2008. május 26-án kiadott 461. számú rendelete hatályba helyezte a nemzetiségi iskolák számára az ukrán nyelv oktatásának javítása céljából kidolgozott ágazati programot, amely a 2008–2011 közötti évekre érvényes.¹ A cselekvési terv alapján 2008. szeptember 1-jétől a nemzetiségi nyelven oktató iskolák 5. osztályaiban Ukrajna történetét két nyelven kell oktatni: anyanyelven, illetve ukránul (a fakultatív órák terhére). A 6. osztályban (2009. szeptember 1-jétől) már csak ukrán nyelven oktathatják ezt a tárgyat. A 6. osztályban a földrajzot kell két nyelven oktatni, a 7.-ben a matematikát, majd a következő osztályban teljesen át kell állni ezen tantárgyak államnyelven történő oktatására. A 10. osztályokban – a 2010-től már minden tárgyból kötelezően ukrán nyelvű emelt szintű érettségi és egyben felvételi vizsgákra való felkészülés jegyében – szeptembertől két nyelven kell oktatni Ukrajna történetét és a matematikát, a 11. osztályban a 2009-es tanévkezdéstől két nyelven a matematikát és csak államnyelven egy, a tanulók által választott tantárgyat. A központi program alapján valamennyi megye és a Krími Autonóm Köztársaság is kidolgozta saját regionális programját.² Ezt a programot erősíti meg a kárpátaljai regionális program is, melyet a megyei közigazgatási hivatal oktatási főosztálya 2008. július 2-i, 548. számú rendeletében léptet hatályba.³

A miniszteri rendelettel megerősített program az úgynevezett átirányítási (tranzitív) oktatási modell bevezetését irányozza elő a nem ukrán tannyelvű iskolák

számára. Az asszimilációt, a fokozatos nyelvi beolvadást célzó program lényege, hogy az oktatás első szakaszában (az elemi osztályokban) a kisebbségi gyerekek anyanyelvükön kezdenek el tanulni, és anyanyelvük mellett a többségi nyelvet is oktatják számukra. A következő szakaszban, amikor a kisebbségi tanulók másodnyelvi készségeit megfelelőnek tartják arra, hogy a többség nyelvét tanulásra, ismeretszerzésre használják, a tanulókat fokozatosan átirányítják a többségi nyelven való tanulásra, s az utolsó fázisban már gyakorlatilag minden tárgyat államnyelven tanítanak. Ennek az oktatási modellnek a célja hosszú távon többségi egynyelvűség kialakítása az oktatás révén. A programban a kisebbségi nyelv szerepe arra korlátozódik, hogy segítse a második nyelv elsajátítását, megerősítését s ezzel a többségi nyelven való oktatásra való átirányítást, hosszú távon az integráció helyett az asszimilációt (vö. Göncz 1999. 106–107; Skutnabb-Kangas 1997. 25.).

Miközben az oktatási minisztérium az egyik legfontosabb oktatási problémának épp azt tekintette, hogy a nemzetiségi nyelven oktató iskolákban nagyon alacsony az államnyelv oktatásának színvonala és határfoka,⁴ 2008-ban kötelezővé tették az ukrán nyelvet és irodalmat mint érettségi és felvételi vizsgatantárgyat. A tesztvizsga követelményei teljesen azonosak voltak az ukrán tannyelvű iskolákban érettségizők és a nem államnyelven tanulók számára egyaránt.⁵ Miközben országos átlagban a maturálók 8,38 százaléka bukott meg az ukrán emelt szintű érettségien,⁶ a magyar tannyelvű iskolák végzősei között ez az arány 29,58%.⁷ A 2009. évi felvételi rendről szóló miniszteri rendelet szintén kötelezővé teszi az emelt szintű érettségi és egyben felvételi tesztvizsgát ukrán nyelvből és irodalomból valamennyi ukrainai felsőoktatási intézmény mindegyik szakjára, s 2009-ben is azonos követelményeket támasztanak ukránból a végzősök elé, függetlenül attól, milyen tannyelvű iskolába jártak, illetve milyen programok, tankönyvek és óraszám alapján tanulták az ukrán nyelvet és irodalmat.⁸ A 2009/2010. tanévtől kezdve minden érettségi és egyben felvételi vizsgát ukrán nyelven kell tenni Ukrajnában.⁹

Az oktatási miniszter 2008. március 21-én az ország felsőoktatási intézményeinek vezetőivel tartott találkozón elmondott beszédében kijelentette: „Az oktatási és tudományos minisztérium egyik legkiemeltebb feladata az oktatás teljes mértékben államnyelven történő bevezetése a felsőoktatási intézményekben.”¹⁰ A felsőoktatási törvénynek az oktatási tárca által 2008 tavaszán kidolgozott tervezetében ennek megfelelően az áll, hogy Ukrajnában a felsőoktatási képzés nyelve az ukrán.¹¹

4. Nem állíthatjuk, hogy a kisebbségi nyelven folyó oktatási rendszer szűkítésére való törekvés új jelenség Ukrajnában. Az ukrán oktatási tárca már 1997-ben is kidolgozott egy koncepciót a kisebbségi oktatás átalakítására. A több (legalább négy) változatot megért koncepció szintén az átirányítási (tranzitív) modellt, illetve az

úgynevezett polikulturális oktatást kínálta a kisebbségieknek (lásd Csernicskó 1998. 182–185.), ám az erőteljes tiltakozási hullám után visszalépett annak bevezetésétől (lásd Orosz 2005. 47–49.).

Szintén a kisebbségi oktatással szembeni törekvésekre utalnak a Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának Ukrajna által 1999-ben, illetve 2003-ban ratifikált változata közötti különbségek (lásd a 2. táblázatot).¹² Míg az Alkotmánybíróság által hatályon kívül helyezett 1999-es törvényben az oktatás valamennyi szintjén a lehető legkedvezőbb előírások alkalmazását vállalta az ország (biztosítva, hogy a kisebbség nyelve tannyelv lehessen), 2003-ban már csak azt a lehetőséget biztosítja, hogy tantárgyként tanulható legyen a kisebbségi közösség nyelve.

5. Az ukrán nyelv fejlesztésének a 2004–2010. évekre kidolgozott és a kormány által jóváhagyott állami programja a következőképpen fogalmaz: „Az államalkotási folyamatban az ukrán nyelvnek vezető szerepe van.” A dokumentum a nyelvet a nemzeti identitás lényeges mutatójának tekinti.¹³ Ukrajna Alkotmánybíróságának 2008. április 22-én elfogadott állásfoglalása leszögezi: „Az ukrán nyelv államnyelvi státusa az állam alkotmányos rendjének az állam területével, fővárosával, állami szimbólumaival azonos szintű összetevője.” Az ukrán nyelv oktatásának javítása céljából a 2008–2011 közötti évekre kidolgozott minisztériumi program az alábbi szerepet tulajdonítja az ukrán nyelvnek mint államnyelvnek: „A nyelv államisága univerzális formája az emberek egy egészben, egy népben való egyesítésének. Fontos tényezője a nemzet önmeghatározásának, a nemzet genetikai kódja, az ország fejlődésének biztos alapja és a nemzeti kultúra kialakításának eszköze.”¹⁴ Hogy az oktatásnak, illetve az oktatás nyelvének miért van fontos szerepe az ukrán nemzettudat formálásában, az egységesnek megálmodott Ukrajna kialakításában, jól mutatja néhány statisztikai adat.

A Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája Ukrajna által 2003-ban ratifikált törvénye értelmében az ország 13 nemzeti kisebbségének nyelve esik a Charta védelme alá (lásd Beregszászi–Csernicskó 2007). A 3. táblázatban a többségiek (ukránok) mellett ezen 13 közösség és nyelv vonatkozásában mutatjuk be, milyen összefüggés látszik a nyelvi identitás, a nyelvmegtartás, illetve az oktatás nyelve között.

A 3. táblázatból látszik, hogy azon közösségek esetében előrehaladott a nyelvcsere, amelyek nem rendelkeznek anyanyelvi iskolákkal. Hiába alkotják például az oroszok után a legnagyobb ukrajnai kisebbséget a beloruszok, nincsenek belorusz nyelven oktató iskoláik, és mindössze 19,79 százalékuk vallja anyanyelvének

nemzetisége nyelvét. Ezzel szemben például a románok és a magyarok ragaszkodnak nyelvükhöz és iskoláikhoz egyaránt. Azt persze nem könnyű eldönteni, hogy körükben azért olyan magas a saját nyelvüket megőrzők aránya, mert saját nyelvükön tanulhatnak, vagy esetleg azért ragaszkodnak iskoláikhoz, mert erősek a nyelvmegtartásra irányuló törekvéseik, ám az valószínűsíthető, hogy a két mutató kapcsolatban van és erősíti egymást.

A 4. táblázat azt mutatja be (Ukrajnának a Charta alkalmazásáról 2007. április 20-án készített első jelentés alapján¹⁵), hogy a Charta hatálya alá eső 13 ukrajnai kisebbségi nyelv hogyan jelenik meg az oktatás különböző szintjein. Ez az adatsor is arra világít rá, hogy azoknak a közösségeknek a nyelve van jelen tannyelvként (is) az oktatás különböző szintjein, melyek körében a nyelvmegtartás a jellemző, illetve ellenkezőleg: a teljes nyelvcsere irányába haladó közösségek nyelve alig van (tannyelvként egyáltalán nincs) jelen az oktatásban (esetleg csak a nemzeti kultúrát, hagyományokat oktatják számukra, illetve tantárgyként tanulhatják közösségük nyelvét).

A fenti adatok ismeretében nem meglepő tehát, hogy az ukrán állam úgy véli: a nemzetiségi nyelven folyó oktatás visszafejlesztésével, az ukrán nyelven tanulók számának folyamatos növelésével el lehet érni az ország állampolgárainak ukrán nyelvűvé formálását. E törekvés elsősorban az orosz abszolút dominanciát mutató keleti és déli országrész ukránosítását célozza meg. S ha figyelembe vesszük, hogy az ország nyelvi és nemzetiségi alapon való kettészakadása egyben politikai törésvonalat is jelent (Csernicskó 2006), akkor érthetővé válik az oktatás- és nyelvpolitikai igyekezet. Azokban a keleti és déli régiókban ugyanis, ahol az orosz anyanyelvűek alkotnak többséget, a parlamenti és elnökválasztásokon rendre az Oroszországgal való kapcsolatok erősítését támogató, a NATO-csatlakozást elvető erők gyűjtik be a voksok túlnyomó többségét, míg a dominánsan ukrán nyelvű északi és nyugati megyékben a magukat demokratikusnak valló, az euroatlanti integrációt hirdető politikusok tarolnak.

Az oktatáspolitikai asszimilációs célokra fordítását az ukrán nemzet saját tapasztalatai is erősítik. A Szovjetunió fennállása idején az akkori szovjet tagköztársaság déli és keleti régióiban alig működött ukrán tannyelvű iskola, ukrán gyerekek tömegei tanultak orosz nyelven. Részben ez is magyarázza, miért tekinti a krími ukrán nemzetiségűeknek csak 40 százaléka, a Donyeck megyeieknek 41, a Luhanszk megyeieknek 50 százaléka anyanyelvének az ukránt.¹⁶

6. Ukrajna oktatáspolitikai döntéseiből kitűnik, hogy az 1991-ben kisebbségiből többségi pozícióba került ukrán elit a Szovjetuniótól örökölt lenini nemzetiségi politika

elveit és módszereit követi: a felszínen széles jogokat biztosítanak a kisebbségeknek, ám közben azt sugallják számukra, hogy csak akkor lehetnek sikeresek, ha az ukrán tannyelvű iskolákat választják, és hosszú távon feladják nyelvüket. Az állam a kisebbségi integráció útjaként a nyelvi asszimilációt jelöli meg. Ebben a rendszerben a kisebbségek szerepe az, hogy folklórfesztiválokra felvegyék népviseletüket, elénekeljék népdalaikat, eltáncolják hagyományos táncaikat, elkészítsék nemzeti ételeiket, s így igazolják az állami nemzetiségi politika diadalát. De amint belépnek egy állami hivatalba vagy a munkahelyükre, esetleg az iskolába, váltsanak át az ukrán nyelv használatára. Az állam úgy kommunikálja a két tannyelvű oktatás bevezetését, illetve az államnyelven folyó képzésre történő fokozatos áttérést, hogy mindez a kisebbségek sikeresebb integrációja, versenyképességének javítása érdekében történik. Az oktatási tárca például 2008. szeptember 11-én sajtóközleményben hangsúlyozta a következőket: „A minisztérium abból indul ki, hogy az anyanyelv és az államnyelv elsajátítása lényeges előfeltétele a fiatalok további életében elért sikereinek, az ukrán társadalomba való teljes értékű integrációjuknak.”¹⁷ Ezt igazolja a kijevi oktatási tárca vezetőjének azon nyilatkozata is, mely szerint ahhoz, hogy valaki kisebbségként Ukrajnában minőségi felsőoktatásban vegyen részt, karriert csináljon, megvalósítsa önmagát, anyanyelve mellett természetesen ukránul is tudnia kell. Hozzátette továbbá: „Nekem mint miniszternek világos: senkinek nincs joga és nem lehet lehetősége arra, hogy korlátozza az állampolgárok azon alkotmányos jogát, hogy az államnyelven tanulhassanak és szerezhessenek végzettséget. Én amellett vagyok, hogy minden anya az anyanyelvén énekeljen bölcsődalt gyermekének. Ám Ukrajna minden állampolgára, többek között a nemzeti kisebbségek képviselői is, az ukrán mint államnyelv magas szintű ismerete révén teljes értékűen integrálódjanak az ukrán társadalomba és legyenek sikeresek.”¹⁸ Az ukránai kisebbségeknek szánt szerepre következtethetünk az ukrán delegáció vezetőjének az ukrán–magyar kormányközi kisebbségi vegyes bizottság 2008. szeptemberi ungvári ülésén tett nyilatkozatából is. A *Kárpátalja* című hetilap beszámolója szerint a diplomata úgy véli, a kárpátaljai magyar szülők azon döntése, hogy gyermeküket a magyar tannyelvű iskola helyett ukránba íratják, „természetes folyamat”, hiszen „az emberek nem akarnak pluszterheket magukra venni a magyar nyelv tanulásával, s ezért választják az ukrán tannyelvű iskolát [...], anélkül hogy megnehezítenék a saját életüket a magyar nyelv és kultúra ismeretével”.¹⁹

Ukrajna tehát a mai nemzetiségi és nyelvi sokszínűség helyett inkább a nemzetiségi szempontból színes, ámde nyelvileg homogén (mégpedig ukrán egynyelvű) állam modelljét tekinti mintának. A szovjet internacionalizmus köntösébe bújtatott oroszosítás után az álcázott ukránosítás következik.

JEGYZETEK

1. Lásd Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma honlapján:
<http://www.mon.gov.ua>
2. Az egy kaptafára készült regionális cselekvési tervek hozzáférhetők a kijevi oktatási tárca honlapján.
3. Az ukrán nyelv oktatásának a nemzetiségi nyelven oktató iskolákban történő javítását célzó regionális állami ágazati program a 2008–2011. évekre. Megtalálható az oktatási minisztérium honlapján.
4. Az oktatási miniszter egyenesen így fogalmazott 2008. március 4-i beszédében: „Kiderült, hogy az ukrán nyelv oktatása helyett nemritkán ezt csak imitálják, a bizonyítványokba pedig a legmagasabb osztályzatok kerülnek.”
http://www.mon.gov.ua/newstmp/2008/05_03/doc.doc
5. A független tesztközpont vezetője, I. Likarcsuk 01/10-661 számú, 2008. július 17-i keltezésű, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség elnökének címzett (ukrán nyelvű) levelében azt írja, hogy az állami követelmények ukrán nyelvből és irodalomból azonosak a magyar és ukrán tannyelvű iskolák tanulói számára.
6. Lásd <http://www.testportal.gov.ua>
7. Lásd a Kárpátalja c. hetilapban (2008. június 6.)
8. Lásd az oktatási miniszter 2008. szeptember 2-án kelt 802. számú, az Igazságügyi Minisztériumban 2008. szeptember 24-én 892/15583. számmal regisztrált rendeletét.
9. Ez áll az Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériumának honlapján található közleményben: „Az átmeneti időszakban (2008–2009. év) a tesztek tartalma (az ukrán nyelv és irodalom teszt kivételével) *le lesz fordítva az egyes nemzeti kisebbségek nyelvére.*” (http://www.mon.gov.ua/main.php?query=newstmp/2008/20_03/ Szerző kiemelése.) Az oktatási tárca által a Beregszászi Járási Tanácsnak címzett, 2008. augusztus 8-án 2/2-14-2717 iktatási számmal kelt levelében szintén az áll, hogy a kormány döntése értelmében az érettségi és egyben felvételi vizsgák kérdéseit már csak a 2008/2009. tanévben fordítják le a kisebbségek nyelvére.
10. A beszéd ukrán nyelven megtalálható: http://www.mon.gov.ua/main.php?query=newstmp/2008/21_03
11. A független tesztközpont vezetőjének, I. Likarcsuknak már említett 01/10-661 számú, 2008. július 17-i keltezésű levelében az olvasható, hogy a felvétel a független külső értékelés eredményei alapján történik felsőoktatási intézményekbe, ahol az oktatási-nevelési folyamat államnyelven folyik. Vagyis az emelt szintű

érettségi s egyben felvételi vizsgát szervező és lebonyolító intézmény vezetője szerint már a 2008/2009. tanévben is ukrán nyelvű lesz a felsőoktatás Ukrajnában (vagy annak kell lennie).

12. A Charta Ukrajna által ratifikált két változatáról lásd Beregszászi–Csernicskó 2007.

13. Az ukrán nyelv fejlesztésének és funkcionálásának állami programja a 2004–2010. évekre. Jóváhagyta Ukrajna Kormánya 2003. október 2-án kiadott 1546. számú rendelete (http://www.naiu.kiev.ua/tslc/pages/zakon/p_1546.htm).

14. Az ukrán nyelv oktatásának a nemzetiségi nyelven oktató iskolákban történő javítását célzó állami ágazati program a 2008–2011. évekre.

15. A jelentés anyagát lásd az alábbi honlapon: http://www.minjust.gov.ua/files/dopovid_20_04_2007.zip

16. Lásd a népszámlálás adatait a <http://www.ukrcenzus.gov.ua> honlapon.

17. A saját fordításomban idézett sajtóközleményt teljes egészében ukrán nyelven lásd a minisztérium honlapján: http://www.mon.gov.ua/main.php?query=newstmp/2008/11_09.

18. Lásd a miniszter interjút a Vysokyj zamok című lap 2008. október 23-i számában. Az interneten megtalálható az alábbi címen: http://www.mon.gov.ua/main.php?querz=newstmp/2008/23_10/1. Lásd továbbá a minisztérium sajtóosztályának közleményét: http://www.mon.gov.ua/main.php?query=newstmp/2008/11_09

19 Lásd a Kárpátalja című hetilap 2008. szeptember 26-i számában.

Irodalom

Beregszászi A. – Csernicskó I.: A Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája – ukrain módra. Kisebbségkutatás, 2007. 2. 251–261.

Csernicskó I.: A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján). Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely, Bp., 1998.

Csernicskó I.: Az ukrán–orosz nyelvi háború és a kárpátaljai magyarság. Kisebbségkutatás, 2006. 4. 764–769.

Göncz L.: A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban). Osiris Kiadó–Forum Könyvkiadó–MTA Kisebbségkutató Műhely, Bp.–Újvidék, 1999.

Lozinskyi, R.: Tendencii movnoi sytuacii s Ukraini. Visnyk L'vivskoho universytetu. Seria geografichna, 2006. 33. 217–227.

Molnár J.: Kárpátalja lakosságának nyelvi összetétele a 2001-es ukrainai népszámlálás adatai alapján. In: Beregszászi A. és Csernicskó I. (szerk.): Tanulmányok a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról. PoliPrint, Ungvár, 2004. 119–130.

Orosz I.: A magyar nyelvű oktatás helyzete Kárpátalján az ukrán államiság kialakulásának első évtizedében (1989–1999). PoliPrint, Ungvár, 2005.

Skutnabb-Kangas, T.: Nyelv, oktatás és a kisebbségek. Bp., Teleki László Alapítvány, Bp., 1997.

Tartalomjegyzék [Korunk - 3. folyam, 20. évf. 2. sz. (2009. február)] **Címlap**
EPA

[+ betűméret](#) | [- betűméret](#)

[stílus 1 \(fehér\)](#) [stílus 2 \(fekete\)](#)